

Berkovits György

LAJOS NAGYBÁCSI

Részlet a BARÁTOM REGÉNYE című regényből

Keszt Lajos az ajkát kevélyen összepréselte, s merően nézett a megye főügyészenek az arcába, aki megfontoltan és barátságosan viselkedett, viszont kijelentette, „nézze Keszt úr, van itt még valami más is”, Lajos felfigyelt, „más”, mi lehet az a „más”, talán csak nem arra gondolnak, arra a húsz év előtti dologra, lehetetlen, ki tudhatna arról, hogy Keszt Lajos, ez az alacsony, mozgékony fiatalember mint a hatodik gyöngyösi huszárezred tizedese, no persze, csak az elnevezése szerint huszár, meg küllemre olyan nyalka, legalábbis a háború kezdetén, különben gyalogos alakulat volt az a javából, mit is csinált volna Lajos, ha lovagolnia kellett volna, hiszen a kereskedelmi szakmában tevékenykedett, „sajnos tanulni nem szerettem, így aztán tizenkét éves koromban inasnak adtak”, szóval Odesszában állomásoztak, s miután Lajos elolvasta, nyilván késéssel, az 1918. október 31-iki *Az Est*-ben az új miniszterelnök, gróf Károlyi Mihály vezércikkét, amelyben felszólított, hogy „katonák, magyar katonák, akik külföldön vagytok, gyertek haza, és védjétek a hazát”, Lajos rájött, hogy neki azonnal cselekednie kell, összehívta az altiszteket, felolvasta nekik miniszterelnökük felhívását, aztán „felkértem őket, hogy ehhez tartsák magukat”, vagyis hogy „csináljuk meg a forradalmat”, s hogy-hogy nem, az altisztek azonnal ráálltak, első lépésként elvagdosták a telefonvezetékeket, hogy a külvilággal a tisztek érintkezni ne tudjanak, különben az ezred tisztjei, ahogy az szokásuk volt, éppen a laktanya, egy nagy kozáklaktanya kaszinójában mulattak, ittak, pezsgöztek, cigányzene mellett, „én voltam, aki vállalkoztam arra, hogy tizenkét katonát veszek magam mellé, és fegyveresen felmegyek a kaszinóba”, tehát Lajosék berontottak a tisztí kaszinóba, ráirányították fegyverüket parancsnokaikra, azok felugráltak, revolverük után kapkodtak, de Lajos erélyes hangon felszólította őket, „tiszt urak, kár minden ellenállásért, mert megcsináltuk a forradalmat, s amennyiben nem úgy viselkednek, ahogy kellene, fegyvert fogunk használni!”, nahát, ez a Keszt, ez a zsidó, hát igen, Keszték a Pallavicini uradalomtól béreltek néhány hold földet, a család egy földpadlós, gerendás mennyezetű, kis parasztházban lakott kezdetben, elől

nyílt a kocsmá és a szatócsbolt, az öreg Keszt inkább gazdálkodni szeretett, meg a kártya érdekeltte, estefelé nagy kártyacsatákat vívtak az orvossal, a patikussal, a gazdatisztekkel, a tanítóval, az üzletet Lajos édesanyja irányította „nagyon jó kereskedőasszony volt”, különben Boszniából menekültek, „ott volt valami okkupáció akkor”, s ebbe az uradalomba „csupa véletlenül” kerültek, szóval meghökkentek a tiszt urak, és az ezredparancsnok, egy Barskovich nevezetű cseh ezredes elképedve kijelentette, „tudjátok-e, mit csináltok!”, Lajos kevélyen összepréselte az ajkát, egy Sándor nevezetű magyar alezredes, „aki arról volt híres, hogy nagyon komisz ember volt”, a telefonhoz ugrott, de „felhívtam a figyelmét, hogy a telefonhoz hiába megy”, ez a Sándor alezredes csaknem megpukkadt mérgében, szóval Lajosék, második lépésként, lefegyverezték a tiszteket, s bezárták őket, a kapuba őrséget állítottak, hogy a városban tartózkodó tisztektől is elvehessék a fegyvert, ha hazatérnek, mennyire tajtékzott Sándor alezredes, „nektek ez hadbíró-sággal fog járni!”, de Lajos nyugtatgatta a tiszt urakat, „kérjük önöket, legyenek nyugodtak, ha szépen viselkednek, önöknek nem lesz bántódásuk, még a rangjukat is meghagyjuk”, többen bírálták is Lajost túlzott engedékenységeért, harmadik lépésként azt is megszervezték Lajosék, hogy kiszabadítsák a foglyokat, ugye akiket vörösöknek bélyegeztek, minden nehézség és vérontás nélkül fegyverezték le az őroket is, s aztán, negyedik lépésként, kinyitották a raktárakat, régi homijaikat újra cserélték, szépen felöltözködtek, Lajos, akkor már, úgy éjfél körül, biztos volt abban, hogy a társaival együtt urai a helyzetnek, hogy „sikert a forradalmat végrehajtani”, büszkélkedett is bizony, hogy hát egy nap alatt elvégeztetett, meg is lepődött, hogy ilyen egyszerű, „így csináltam meg a forradalmat”, az ajkát keményen összepréselte, igen ám, de az igazi nehézségek a forradalom után kezdődtek, először is nem fogadták meg a tisztek tanácsát. „amikor látták a tisztek, hogy sikerült a forradalom, akkor csak arra kértek bennünket, hogy ne hagyjuk el az ezredet”, de ők éppen ellenkezőleg, az állomásra siettek vonatokat foglalni, hogy beváltsák a „forradalom” legfőbb célját, a haza-

menetelt, sőt a fegyvereiket is eldobálták, „pedig figyelmeztettek a tiszték arra is, hogy ezt ne csináljuk, mert még érhet támadás bennünket az úton”, nemsokára kiderült, milyen igazat mondtak a tiszték, mert a vonatot, amelynek a tetején is utaztak, dacolva a korai hófúvással, a faggyal, elfogták az ukránok, fehérek persze, levetkőztették Lajosékat, elszedték az új ruháikat, s rongyokat adtak cserébe, akik meg nem hagyták el az ezredet, és nem dobálták el a fegyvereiket, gyorsan és bántatlanul értek haza, Lajosék ellenben lerongyolódva hetekig utaztak Románián keresztül, amikor Keszt Lajos hazaért 1918 vége felé, nem talált otthon, Csanyteleken senkit, azt a nagy dísztéglából épült új házat meg az üzletet üresen, kifosztva lelte, „hát ez nagyon meglepett”, ugye Keszték megszokták, hogy „egyáltalán nem számított addig, ha valaki zsidó, így éreztük”, és szépen gyarapodtak, újságolták Lajosnak, hogy az özvegy anyja és a testvérei elmenekültek Szegedre, meg ki erre, ki arra, Lajos Szeged felé vette az irányt, édesanyja éppen a haját csináltatta, egy fodrásznő serénykedett körülötte, történetesen Gizella nővére, Margit, aki megtetszett a huszonöt éves Lajosnak, hiába volt hat évvel idősebb vénlány, hiába, s Margit, annak ellenére, hogy két vőlegénye halála után megfogadta, többé férfiemberre nem néz, Keszt Lajos, hogy-hogy nem, kivételt tett, s Lajos már mint vőlegény igyekezett vissza Csanytelekre, „újrakezdtem, pénzem egy garas se, de a hitelem megvolt a pesti kereskedőknél”, igen ám, de beköszöntött a tizenkilences forradalom, „a vörösök engem is elvittek két lóval, kocsival hadifelszerelést szállítani”, Szentesnél ütköztek meg a románokkal, de Lajos meglógott, „először bementem Szentesre a régi menyasszonyommal szakítani, aztán irány Margithoz Szegedre”; Keszt Lajos szó nélkül letett egy borítékot a főügyész íróasztalára, amaz úgy tett, mintha észre sem vette volna, hajtogatta a magáét, Lajos megszólalat „tízezer”, a főügyész nemet intett, és azt mondta, „nézze, Keszt úr, nemcsak a földbérlet-ről van szó, hanem arról is, hogy maga szemben áll a közigazgatással, kényes ügy”, sóhajtva szétártta a karját, s közben figyelmesen mustrálgatta Lajos fekete csizmába bújtatott fekete lovaglónadrágját, szóval nem felejtik el neki, Keszt Lajosnak, hogy összerúgta a port a csongrádi polgármesterrel, a fene essen beléjük, nem bánta meg, azért se bánta meg, úgy viselkedett, ahogy viselkednie kellett, a polgármester kérte, széles mosollyal mutatott helyet neki egy süppedős fotelban, „tudja-e, Keszt úr, hogy magára hallgat mindenki Csanyon?”, erre a bókra illett elmosolyodni, Lajos megtette visszafogottan, önérzetesen, nyilván akar tőle valamit a polgármester, persze, hogy arra hallgatnak a faluban, aki a pénzt hozza, Lajos készpénzért vásárolja fel a

parasztok gabonáját, meg kölcsönt is ad még a lábón álló zöld búzájukra is, sőt abból se csinál nagy ügyet, ha valaki adós marad, megtalálják ügyis a tartozás kiegyenlítésének valamilyen módját, s ha származik is kára, a népszerűség haszna megfizethetetlen, s milyen olcsón tud szállítani, mert ő az egyetlen, aki kihasználja, hogy a falu a szőke Tisza mellett fekszik, létesített egy kis kikötőfélét, és uszályokba rakatja a gabonát, a polgármester tovább negédeskedett, „bizony, Keszt urat tisztelet, becsület övezi a falujában”, Lajos most már nem mosolyodott el, gyanúsnak tartotta ezt a nagy udvarlást, mit kell azt annyira hangsúlyozni, hogy őt becsben tartják, ezt megszolgált, hiszen vegyük csak a vegyeskereskedését, amelyet a felesége, Margit szépen eligazgat inas és segéd közreműködésével, „én nem álltam a pult mögé, annál én nagyobb vonalú ember voltam”, bizony alacsonyabban szabja meg az árakat, mint a többi boltos, mert tudja a módját, hogyan kell az árut olcsóbban beszerezni, ráadásul korlátlan hitelt biztosít bárkinek, hát nagy forgalmat is bonyolít le, ez feketén-fehéren kiderül, hogy a hitel bizony pénzt és pénzt hoz, a polgármester finom szivarral kínálta, de Lajos elhárította, híres volt puritánságáról, nem dohányzott, nem ivott, nem kártyázott, nem mulatozott, nem járt se színházba, se moziba, se templomba, vacsorákat nem adott, vizitelni se járt, még vasárnap is a majorjába ki a legszívesebben, igen, mert a birtok volt a szenvedélye, „én leginkább csak a jószágban, a földben tudtam gyönyörködni”, talán-talán a menyecskék után elcsábult egyszer-kétszer, barátkozással sem töltötte az időt csak úgy, az üzlet szerezte neki a barátokat is, inkább a lekötelezetteket, a polgármester kéjesen fújta a szivarfüstöt, „sok ilyen emberre volna szüksége a kormánynak, mint maga, Keszt úr”, Lajos most már résen volt, nem jelenthet valami jót, ha ez a hírhedt polgármester, az a zsidófaló, ennyire szembe dicséri, no persze, a dicséretet megérdemli, vegyük csak azt, hogy sokkal méltányosabban bánik a napszámosokkal, béresekkal, cselédekkel a háromszáz holdas bérelt birtokán, mint a többi birtokos vagy bérlő, a polgármester merően Lajos szemébe nézett, „Keszt úr, nagy szolgálatot tehete nekünk”, és elmagyarázta, mit vár Lajostól, azt a kormánypárt jelöltjét támogassa a választásokon, „maga után mennek az emberek a faluban, Keszt úr, ezt jól tudjuk”, Lajos megköszönte a torkát, sajnos már elkötelezte magát a kisgazda párti jelöltnek, a polgármester legyintett, nem baj az, ettől még segítheti a kormánypártot, s cinkosan hunyorított, „nem leszünk hálátlanok, Keszt úr”, de Lajos kijelentette, hogy ez adott szavát nem másíthatja meg, nem és nem, a polgármester szívélyessége egyszeriben eltűnt, más hurokon kezdett játszani, megpendítette, egyáltalán nem

ártana Kesztnek, ha a közigazgatás kedvére tene, amikor származása, vallása miatt, ugye, ezekben a nehéz időkben könnyen problematikus helyzetbe kerülhet, Lajos összeszűkítette a szemét, ráncolta a homlokát, utálta, ha fenyegetik, világ életében gőgös és makacs ember volt, az adott szavát még sohasem szegte meg, most sem fogja, szó szót követett, a polgármester indulatba jött, paprikavörösen felugrott, és most már kiabált, „maga akar velem ujjat húzni, maga, egy ilyen zsidó”, fenyegetőzött, hogy elveteti Kesztől a földbérletét, a kikötő használati jogát, a trafikengedélyt, Lajos is felugrott, mereven, szemrebbenés nélkül nézett farkasszemet a polgármesterrel, előntötte az a híres nyakassága, ajkát kevélyen összepréselte, a jogra, a törvényekre hivatkozott, a polgármester gúnyosan elhúzta a száját, sziszegett, mint egy kígyó, „ide figyeljen, Keszt, drágán fogja még ezt maga megfizetni!”, Lajos még egy borítékot helyezett a főügyész íróasztalára, „ez is tízezer”, a főügyész rezzenéstelen arccal a zsebébe süllyesztette a borítékokat, a búcsúzásképpen még kezét is fogott Lajossal, Lajos örült, mégiscsak jól tette, hogy átköltözött egy másik megyébe, itt még kereshet valamit, mert miután Csongrád városa felmondta a földbérleti szerződését a harminchatos esztendőben, hiába próbálkozott, újabb bérletre nem sikerült engedélyt kapnia, Gizella mama hívta Margit nővérét, telepedjenek át Orosházára, egy másik megyébe, hátha itt siker koronázza Lajos törekvését, tud is Gizella mama egy dzsentrí parasztról, Heszlényi György nevezetűről, aki társat keres nyolcszáz holdas bérletéhez, de még milyen örömmel egyezett meg Lajossal az a Heszlényi, kellett neki Lajos tőkéje nagyon, az a sok jószág, felszerelés, gép, takarmány, pénz, milyen jól jött mindez annak a Heszlényinek, de hogy-hogy nem, ez a megye sem adta meg Lajosnak a bérleti engedélyt, s most már, mivel a harmincnolcas esztendőt írtuk, a zsidótörvényekre is hivatkozhattak, Heszlényi biztatta Lajost, menjen csak fel a megyei főügyészhez, az neki jó barátja, megígérte, hogy segít, Heszlényi közben szépen gazdálkodott Lajos ingóságaival, gyarapodott jócskán, és megjött az újabb elutasítás, közben a főügyészből főispán lett, a Heszlényi egyszer csak azzal jött, hogy a főispánnak, bár egyre nehezebb kijátszani a törvényt a zsidó földbérletekkel kapcsolatban, kellene még harmincezer, s akkor nyélbe üti a dolgot, Lajos lefizette az újabb baksist, de nem történt semmi; közbevetőleg: „Heszlényi megszedte magát alaposan az én jószágom által”, hát akkor fizesse vissza, akár részletekben is, amit Lajos befektetett, megegyeztek, s mivel, csodák-csodája, Heszlényi rendesen törlesztett, jó barátságba keveredtek, annyira, hogy mielőtt bevitték volna Lajost a gettóba, átadott Heszlényinek ötvenezer

pengőt azzal, menteni, ami még menthető, ve- gyen rajta felesége, Margit nevére egy házat; szóval Keszt Lajos ameddig csak tehette, mindig kecses galoppban érkezett meg mindenhova homokfutóján „szenvedélyem volt a szép ló, a szép kocsí, a szép szerszám”, s ez bizony szemet szúrt nagyon is . . . [. . .]

A negyvenhármas esztendőnek, annak a kutya évnek a közepén, felszólítást kapott Keszt Lajos a megyei vitézi szék tábornokától. Adja át maradék tizenöt holdját, jószágállományát, felszerelését, gépeit. Meg a házat is. És azonnal. Hogy a tábornok szárnysegédje, egy alhadnagy vitéz, mindezt a saját birtokába vehesse. Mese nincs. Lajos nagybácsi megdöbbsent, mi ez. Kerek perccel meztárgadta. „Lesz, ami lesz, gondoltam”. Különben is törvénytelen. Erre a vitéz tábornok, hogy-hogy nem, személyesen jelent meg Orosházán. A község házáról telefonáltatott a bíróval Kesztékhez. Kéreti, sőt parancsolja, azonnal menjen fel a község házára az a zsidó. Lajos nagybácsi kijelentette, neki semmi dolga a tábornokkal. A bíró nem akart hinni a telefonnak, elképedt. „Figyelmeztetem, nem olyan időköt élünk, hogy egy zsidó ellenszegülhessen”. De Lajos nagybácsi ellenszegült. Akkor a vitéz tábornok egyenesen és személyesen kiszállt a Keszt-házba. Ilyet még nem látott a világ. Az udvarban leltározni kezdtek a bíróval, a vitéz alhadnagy segédtiszttel és néhány bakával. A vitéz tábornok beüzent a házba, az a zsidó azonnal jöjjön ki. Lajos nagybácsi kiüzent, nem megy ki. Semmi dolga a tábornokkal. A tábornok akcióját semmilyen törvény nem támasztja alá. Hagyják el az udvarát. A bíró halálra váltan rontott be a lakásba. „Elment magának az esze, maga zsidó, hát mit gondol maga!” Lajos nagybácsi könnyezett. Gyerekkora óta nem sírt. De most dőlt belőle a könny. Margit nagynéni, kezét tördelve, rohanguált fel-alá. „Add át, Lajoskám, amit kérnek. Add át. Hát mit számít az már nekünk”. Lajos nagybácsi azon igyekezett, hogy könnyeit, a könnycsatornája helyett, a torka felé irányítsa. Nehogy észrevegyék, hogy sír. S amikor ez sikerült neki, ajka azt a régi kevélységét öltötte fel. Mielőtt kiment volna az udvarra, pisztolyt rakott a zsebébe. „Élve nem adok át semmit”. De Margit nagynéni kikapta férje zsebéből a pisztolyt. Az udvaron a vitéz tábornok eltorzult arccal ordított Lajos nagybácsira, itt a szerződés, írja alá. A saját érdekében és önként adjon át mindent. „Maga büdös zsidó!” Lajos nagybácsi mereven nézte a tábornokot. Hálát adott az Istennek, hogy nincs nála a fegyver. Mert akkor lepuftatná ezt a vitézt, mint a kóbor kutyát. „Majd megbeszélem az ügyvédemmel”. A tábornok tajtékozott. Végleg elveszítette az önuralmát. S rohant a csendőrpáncsnokhoz, azonnal vigyék el azt a szemét zsidót. De a csendőrpáncsnok kitért, erre nincs törvény, ez

az ügy nem tartozik a hatáskörükbe. Ilyen még nem történt a vitéz tábornokkal, hogy dolgvégezetlenül kelljen távoznia. Dühöngve telepedett be az úri kaszinóba. Nyomban elpanaszolta a dolgot az ott kártyázó vitéz Füli Gáspár uradalmi tisztartónak, a vitézi szék századosának. Történetesen Lajos nagybácsi egyik barátjának. „Képzeld, most jövök egy zsidótól, szembe mert velem helyezkedni. Ilyen még nem volt. De majd kinyírom”. Vitéz Füli másnap felutazott Budapestre, hogy eljárjon barátja érdekében az országos vitézi széknél. De, ahogy aztán Lajos nagybácsinak elmesélte, nem tudott elérni semmit. Lajos nagybácsi újból embernek érezte magát, és megölelte vitéz Fülit. Aki, ráadásul, még ellenszolgáltatást sem kért tőle. Lajos nagybácsi meghatódott. „Gazsikám, te teljesen meg vagy örülve, a mostani időkben egy zsidó mellett kiállni!” A vitéz tábornok feljelentette Lajos nagybácsit. Követelte, hogy azonnal internálják. Viszont a főszolgabíró, hogy-hogy nem, a törvényre, illetve a törvénytelenségre hivatkozott.

Jöttek-mentek a látogatók a Kesztházbán. Lopva érkeztek és távoztak. Nehogy észrevegyék őket, hogy egy zsidó portára tették be a lábukat. Búcsúzkodtak házsomszédok és földszomszédok. Törzsvevők. Meg cselédek, napszámosok. A Keszthálon örletők. Barátok és lekötelezettek. Még könny is megcsillan a szemükben. Margit nagynéni sírt, mi lesz vele egyedül a házbán. Holnap nagybácsinak be kell költöznie a gettóba. Ígérte mindenkinek, majd gondját viselik, ne féljen Margit nagysága, ne aggódjon Lajos úr. Keszthálon számtalan árucikket átadott a konkurensek kereskedőknek. Mindegyik ígérte, majd meghálálják, majd visszaadják, majd elszámolnak. Lajos nagybácsi sok értéket rábízott az ismerőseire, rejtse el, őrizze meg, tartsa meg. Azok szabadkoztak, hogy nekik ugyan nem kell semmi. Nem azért jöttek. Különben sem fogadhatják el. A törvény tiltja. Meg a közvélemény is megbélyegzi azokat, akik valamit is elfogadnak zsidóktól. Az nem erkölcsös dolog. Hogy jaj, hát persze, eldugják, megőrzik, visszaadják. Huzódzkodtak, féltek, de azért mindent elvittek, amit kaptak. Néhány ismerős csendőr is megjelent, tiszteletét tenni. Lajos nagybácsi nekik is adott egyet-mást. A csendőrök nagyon haboztak. Mitévők legyenek. Nekik aztán valóban nagy bajuk lesz, ha kitudódik. Csak úgy fogadhatnak el bármit, ha Lajos úr szavát adja, nem árulja el. Lajos nagybácsi titoktartást ígért. Sőt azt is, hogy bizony letagadja, ha kitudódna valami. A csendőrök megnyugodva távoztak a sok holmival. És mindennap odaengedték Margit nagynénit a gettó kerítéséhez. Hadd beszélgesse a férjével. Az egyik nap aztán a csendőrök beparancsolták Lajos nagybácsit a gettó irodájába. Nagyon udvariasan leültették, cigarettával kínálták. Lajos

nagybácsi elhárította, ugye nem dohányzik. „Na, Lajos úr, hát mondja el szépen, kinek mit adott át, csak sorjában”. S főleg valami ötvenezer pengőre célozgatott. Meg aranyra, ékszerekre. Amit, Lajos nagybácsi, beszolgáltatás helyett, nyilván elrejtett vagy elrejtetett. Lajos nagybácsi tagadt. Nem adott oda senkinek semmit. Nem rejtett el semmit. „Ugyan, Lajos úr, magának már ügyis mindegy.” Így, úgy meg minden. „Hát, Lajos úr, amíg szépen beszélünk. Magának már ügysem kell”. De Lajos nagybácsival nem mentek semmire. Akkor az egyik csendőr, Virágvölgyi János, elvesztette az önuralmát, ráordított Lajos nagybácsira. „Te zsidó, akkor hát agyonverünk!” Lajos nagybácsi ajka felöltötte azt a kevély vonást. Rámutatott Virágvölgyire, „hát például, neki adtam sok mindent”. Virágvölgyi csendőr nekiesett Lajos nagybácsinak. Több se kellett a többinek, rázúdultak. Vastag gumibotokkal verték. „Zsidó, hát nem vallasz! Jól van, zsidó, akkor agyonverünk!” És záporoztak az ütések. Lajos nagybácsi ordított. Cafatokban lógott róla a bőr. üvöltött, sírt. Tiportak rajta a földön. Csépeltek. De nem vallott be az semmit. „Rohadt büdös zsidaja, hát te akarsz ellenszegülni!” Éppen akkor töredezték el a gumibotok, amikor Lajos nagybácsi elájult. Felocsolták, és kidobták a gettó irodájából. A csendőrök tanakodtak, csodálkoztak. Ők még ilyen zsidót nem láttak. Hát igen, Lajos nagybácsi mindig megtartotta a szavát. „Nem akartam, hogy azoknak a keresztényeknek, akik tőlem valamit elfogadtak, bajuk legyen”. Na és persze az elásott aranyára, ékszerére is szükség lehet még. Nem is beszélve arról az ötvenezer pengőről, amelyen barátjának, Heszlényinek házat kell vennie Margit nagynéni nevére. Néhány nap múlva Virágvölgyi János csendőr oda-sündörgött Lajos nagybácsihoz a gettóban. „Lajos úr, bocsásson meg nekem. Nem tehettem mást, ezt kellett csinálnom”. Lajos nagybácsi szeme szikrát hányt. „Csak arra kérem az Istent, Virágvölgyi, hogy még egyszer találkozzunk az életben”. Amikor a főszolgabíró meglátogatta a gettót, ellenőrzés céljából, Lajos nagybácsit magához hívatta. Kékeslilában játszott Lajos nagybácsi teste mindenhol. A főszolgabíró sajnálkozott, hogy ilyen körülmények között kell találkozniuk. De ha Lajos nagybácsi időnként ki akar menni a gettóból a feleségéhez, ad erre engedélyt. S nyomban ki is állított egy pecsétes papírt. Ezután előszedett egy csomó váltót. „Lajoskám, hát mi lesz ezekkel a váltókkal?” Lajos nagybácsi ajka ismét kevély kifejezést öltött, és összetépte a váltókat. Bizony, a főszolgabírónak nagy baja is származhatott volna abból, ha kitudódik, hogy egy zsidótól vett fel pénzt váltóra. Amikor Lajos nagybácsi, az engedélyével, kimerészkedett a gettóból, hát kivel találkozik, mint barátjával, vitéz Füli Gáspárral. Aki erőszakkal bevon-

szolta abba a vendéglőbe, ahol a társaságával mulatozott. Mulasson velük Lajos nagybácsi is. Nem baj, ha csak hajnalban ér vissza a gettóba. Majd ő, vitéz Fűli megvédi, ha ebből baja származna. „Lajoskám, te a barátom vagy. Te ide ülsz az asztalunkhoz. Te egy asztalnál fogsz mulatni velünk. Egy asztalnál. Majd én megmutatom ennek a rohadt bandának.” Érdekes, Lajos nagybácsinak egyáltalán nem fült a foga a mulatozáshoz. Az asztal sarkán kókadozott, amíg vitéz Fűli és barátai húzatták a cigánnyal. Danolásztak, ittak, ettek rendesen. Lajos nagybácsi nem danolt. Nem ment le a torkán étel és ital. Mániákusan csak azt ismételte, „Gazsikám, te meg vagy örülve. Egy zsidóval leülni, most, egy asztalhoz. Hát neked elment az eszed”. S milyen jólesett az Lajos nagybácsinak, hogy a barátja most is barátként viselkedett. Bár igen kényelmetlenül érezte magát a sárga csillagjával a mulatozó társaságban. Vitéz Fűli még a kormányzót és gyáva bandáját is szidta. Sőt még a németeket is. Lajos piszszegett, „Gazsikám, ha meghallja valaki, neked véged”. De vitéz Fűlinek, oda se neki. Csak mondta bátran. Csak hergelte magát. „Lajoskám, nem félek én az Istentől se. Te az én barátom vagy”. Lajos nagybácsi ajka megint kevélyre húzódott. Csak hajnal felé tudott elszabadulni. Akkor surrant vissza a gettóba.

Keszt Lajos élettére a gettóban egy sezlonra korlátozódott. Abba a raktárhelyiségbe, amelybe beteretlék, akkora volt a zsúfoltság, hogy csak a fekvőhelyek tetején lehetett közlekedni. A gettót a falu központjában, az evangélikus templommal szemben lévő fatelepen rendezték be. „Mint a bélpoklosok tanyáját, úgy kerülték ki a gettót a templomba igyekvő hívek”. Mivel minden ablakszerű nyílás a község felé nézett, azokat bedeszkázták. Fényes nappal is sötét éjszaka borult rájuk. Igen, beszélhetek többesben, mert Lajos nagybácsi kiharcolta, nemhiába a barátom nagybácsija, hogy vele kerüljünk össze, anyám, nagyanyám és én. Négyéves lévén, nem emlékszem ugyan semmire, csak mesélték, hogy azzal a rengeteg gyerekkel, akikkel együvé zsúfolódtunk, marakodtunk az ételért, italért. Azt is elmondták, hogy az első napon még ittam volna a kint-ről behozott tejet. De egy csendőr meglátta és kiütötte a kezemből a bögrét. „Zsidóporonty, még mindig elorozza a mi gyerekeinktől!” Lajos nagybácsi nekirontott a csendőrnek. A csendőr leütötte a puskájával. Anyám és nagyanyám Lajos nagybácsihoz rohant, hogy segítsen rajta. A csendőr végigvágott a hátukon, és elzavarta őket. Büntetést is kiszabott rájuk. Nem kaphattak vizet három napig. Tehát nem ihattak és nem mosakodhattak meg. Azonkívül egy hétig nem mehettek vécére. Így aztán nem állhattak be az egyetlen kút és az egyetlen vécé előtti hosszú sorba. Lopva, a kerítések tövében kellett a dol-

gukat elvégezniük. Lajos nagybácsira nagyon ki voltak rúgva a csendőrök. Az engedélyezett ötven kilós csomagjának a felét már az első napon elvették. De csak a felét. A második napon a ruhájába belevarrt ékszereitől fosztották meg. Viszont a jeggyűrűjét meghagyták. A harmadik napon a hivatalosan birtokolhatott háromezer pengőjétől szabadították meg. Visszakapott négy pengőt. Azt a sok élelmiszert, amit becsempésztett, bődön zsírt, oldalszalonnákat, kolbászt, csak az első héten élvezhették. Főleg mi ettük, mert Lajos nagybácsinak nem kellett. „Nekem nem ment le egy falat sem a torkomon”. Miután elkobozták, csak a közös konyha főztjét fogyaszthattuk. A levest, azt a meleg vizet. Lajos nagybácsin a második héten tört ki az éhség, már evett volna, ha lett volna mit. „A napi fejadagunk tizenöt deka kenyér, négy deka liszt, egy deka olaj, három deci főzelék”. A második héten elvették Lajos nagybácsitól a megmaradt ruhaneműjének nagy részét. De még mindig meghagyták az átmeneti kabátját. A harmadik héten lehúzták az ujjáról a jeggyűrűjét. A negyedik, az utolsó héten, a fényképalbumát a szemétkébe dobták. Megsokallták, biztos, hogy mindig azt nézegeti. Akkor megint sírt. A legutolsó gettóban töltött napon kivették a zsebéből azt a négy pengőjét is. „Ugyan, mire kellene az már magának, Lajos úr”. S mindig meg is büntették. Nem vizsgálhatta meg az orvos. Nem kaphatott gyógyszert. Az utolsó tíz napban nem mosakodhatott. „Jöttek a tervek, a rühatkák”. S csak a dekányi olajat és a négy deka lisztet adták oda neki. Lajos nagybácsi mellett egy öreg ügyvéd feküdt, akinek az elméje kezdett elborulni. „Az idegeim vitustáncot jártak tőle”. Az a szegény vénember reggeltől estig motyogott Lajos nagybácsi fülébe. Hogy miért zárták ki a zsidókat a közszolgálatból és a magánalkalmazásból? A társadalmi egyesületekből? Miért kellett beszolgáltatniuk autójukat, motorkerékpárjukat, rádiójukat? Miért zárták le a telefonjukat? Miért zárolták bankszámlájukat és vagyonukat? Miért nem utazhatnak vasúton és hajón? Miért nem hordhatnak egyenruhát? Miért nem látogathatnak nyilvános szórakozóhelyet? Miért távolították el őket a kórházakból és az elmegyógyintézetekből? Miért nem telefonálhatnak? Miért zúzták be az általuk írt könyveket? Miért korlátozzák bevásárlási idejüket? Miért tiltották meg nekik, hogy vendégeket fogadhasanak? Miért nem látogathatják a parkokat és a sétatereket? Miért csak a villamos pótkocsiján utazhatnak? Miért nem házasodhatnak nem zsidóval? Mért zárták őket gettóba? S ez a szerencsétlen kótyagos ügyvéd még ráadásul válaszolt is magának minden kérdésre. Hát azért, hogy évszázados lidércnyomástól szabaduljon fel az ország. Hogy még a levegő is megváltozzék. Hogy a fekete piac eltűnjék. Az uzsora és ennek

kísérőjelenségei megszűnjenek. Árúbőség legyen. Ne kelljen félni a zsidók nyomasztó és kihívó pökhendiségtől. Megindulhasson a keresztény magyarok bátor kezdeményezése a gazdasági életben. Hogy ne lehessen látni az utcákon egymáshoz hajló, sunyi fejeket. Amint ravasz pillantásokkal méregetik a feléjük közeledő nem zsidókat. Hogy megszűnjék a rémhír. A suttogó propaganda. A destruálás. A polgári lakosság mértelyezése. A zsidó ügyvédek szipolyozása. A bírósági perek lavinája. Meg a partizán-utánpótlás szervezése. A szovjet ejtőernyősök rejtegetése. Szabotázsakciók kezdeményezése. És a baloldali politikai szervezkedés. Hogy megszűnjenek a tipikus és jellemző zsidó intellektuális bűncselekmények. Hogy ne legyen, aki szítsa a nemzeti-ségi nyugtalanságokat. Hogy ne legyen, aki megölje lányainkat, fiainkat. Hogy rituális szükségletei miatt kiszívja a vérüket. Mindenütt észrevehető is a felszabadulási érzés. Amely évtizedek hosszú és nyomasztó félelme után, most már egy tisztultabb és jobb boldogulási lehetőség feltételeit hordja magában fajtestvéreink számára, az édes haza földjén. Ezt suttogta az a vén bolond ügyvéd, amikor kilehelte a lelkét. Lajos nagybácsi irigyelte, mert nem tud, nem érez már semmit. „Testünket kezdte kimarni a szenny, lelkünket meg az, ami elmondhatatlan, már artikulátlan hangokat hallattunk”. Aztán ki a gettóból, ahol túl jó dolgot biztosítottak nekik.

„Nyomás befelé a vagonokba, zsidók! Most arra a lemetélt faszotokra léptünk! Nagytakarítást tartunk!” Perzselően, vakítóan sütött a júniusi nap. „Első csoport! . . . Keszti Lajos!” Éles késként hatolt Lajos nagybácsi elordított neve. De nem mozdult. Nem csatlakozott a beszálláshoz sírva-kiabálva tolongó fejvesztett tömeghez. „Hogy minél hamarabb a vágóhídra, mondtam magamban, egy lófaszt”. Szépen visszamaradt. Nem szállt fel a büzlő marhavagonokba. „Javasoltam másoknak is, maradjanak le, de azok csak, mint a birkák, mentek”. Csupán egy törött szemüveges fiatalember csatlakozott Lajos nagybácsihoz. Margit nagynéni az állomás kerítésének dőlve jajveszékelt. „Úgy kell az ilyen rohadt kurvának! Volt pofája egy büdös zsidóhoz kötni az életét!” Lajos nagybácsi befogta a fülét. Ne hallja ezt a csendőrt, se a felesége szívszaggató sivalkodását. Persze, ha zsidó nőt vesz feleségül, akkor az most itt lehetne vele. Nem kellene egyedül útra kelnie. De miben különböznek ők, keresztények és zsidók egymástól? Hangosan is kimondta. A törött szemüveges nem késlekedett a válasszal. Abban különböznek, hogy a zsidókat megbélyegezték. S amikor a megbélyegezést elfogadták, elvesztették emberi mivoltukat. Nem is viszonyulhatnak hozzájuk másként most már csak mint állatokhoz. Lajos nagybácsi eszelősen felrohögött. Beállt a marhaszartól büzlő második

szerelvény. „Mozgás zsidó disznók! Kiegyenesítjük a horgas heftliteket! Most nem álmodozunk! Söpredék. Írtjuk a gaszt!” Még mindig perzselően, vakítóan szórta sugarait a júniusi nap. A kiszóllított zsidók megrohanták a második szerelvényt. Lajos nagybácsi ismét félreállt. „Csorda, gyáva csorda vagyunk, ezt gondoltam. Azt kellett volna, hogy minden zsidó fegyvert fogjon. Ne adta volna olcsón az életét”; Margit nagynéni már hazatoloncolták a csendőrök. Mert megbontotta a rendet. A törött szemüveges csak mondta a magáét. Az állatok sorsa, hogy az emberek lemészárolják őket. S ezt az emberek természetesnek tartják. Beállt a harmadik marhaszaros szerelvény. „Nincs mese, ocsmány zsidrákok!” Fel kellett szállni most már mindenkinek. Lajos nagybácsi ellenszegült. A földre vetette magát. „Na nézd csak a koszos zsidáját! Kapaszkodik a nyavalyás az anyaföldbe! De hát van a zsidráknak egyáltalán anyja és földje?! Zsidótlanjuk ezt a földet!” Lajos nagybácsit felhajtották a vagonba. Összepréselődve tülekedtek. A bedeszakázott ajtókhöz, ablakokhoz igyekeztek férközni. Levegőért, levegőért, levegőért. Ha a deszkák résein fénycsíkok hatoltak be, akkor tudták, hogy nappal van. Ezekre a fénycsíkokra vadásztak. Fény, fény, fény. Lajos nagybácsi hátába hegyes áll fúródott. Vagy orr. Felhorkant. Megfordult. Az a test az arcába zuhant. Lajos nagybácsi felordított, „ember, szedje már össze magát!” Visszalökte. Az hátraesett, mint egy zsák. Hátraesett volna. De a testek tömege felfogta. Oda lökték megint Lajos nagybácsira. Kimeredt szem. Öreg, barna tekintet. Lajos nagybácsi felordított, „halott, ez egy halott!” Na és, nem az egyetlen. Hová tegyék őket. Már jó ideje utaztak. Együtt utaztak élők, félélők, félholtak, holtak. A holtakkal volt a legegyszerűbb. Nem ordítottak vízért, ételért, a küblihez való jogért, levegőért, fényért, helyért. A félholtakkal bonyolultabb volt. Nem is beszélve a félélőkről. „Kihajítottuk azokat, akik megőrültek vagy elevenen rothadásnak indultak”. Az élőkkel volt a legtöbb baj, még élni akartak. Szerettek volna lélegezni, inni, enni, aludni és ki tudja még mit. A kübli színültig telt. Csorgott kifelé. A szennyen, mocskon tapodtak. Lehügyozták, leszarták egymást. Lajos nagybácsi csodálkozott, miért teketóriáznak velük annyit? Miért nem pusztítják el őket azonnal? A törött szemüveges fiatalember erre is tudott magyarázatot. Mert nem az a fő cél, hogy megdögöljenek. Még csak nem is az, hogy szenvedjenek. Inkább, hogy kéznél legyenek ideológiai bizonyítéknak. Ideológiai szempontú áldozati alanyokra van szükség. Mert az ideológiai szükséglet, úgy tűnik, még a víz, a levegő, a fény, az étel szükségleténél is nagyobb. Ezért ember az ember. És nem állat. És az ember élni akar. Ez egy jellegzetes tulajdonsága. Ezért engedelmes játékszerek ők, a zsidók, mert élni akarnak. Sőt

túlélni. Túlélni, túlélni, túlélni. De minek? Hát azért, mert az élet a legfőbb ideológia. Szegény emberiség, ide jutott.

Megérkeztek. Csomagjaikat most már egészen elvették. Meztelenre vetkőztették, kopaszra nyírták, fertőtlenítették, majd csíkos rabruhába bújtatták mindnyájukat. Aztán a barakkok irányába hajtották őket. Gyerünk, futni, futni, futni. Lajos nagybácsi körül hullottak az emberek. SS-legények tüzet zúdítottak a földön fetrengőkre. Meg taposták őket keményen. „Bokáig jártunk az agyvelőben”. Lajos nagybácsit kiválasztották árkot ásni. Számot is tetováltak a karjába. Ásták és ásták az árkokat, gödröket hajnaltól késő éjszakáig. Szállították a hullákat, beledobták a gödörbe, hányták rájuk a földet. „Éjszakánként az a jajgatás, sikoltozás, SS-legények kutyáinak ugatása mindenfelől”. Összetakarították a csontokat, csonttörmelékeket, s vagonokba rakták. „Azt mondták, értékes nyersanyag, szuperfoszfátot gyártanak belőle.” Gyűjtötték a hajakat, seperték mázsaszámra. „Azt mondták, rendkívül fontos és ritka alapanyag”. Aztán megint kiválasztották Lajos nagybácsit. Kórházba fektették, hogy megoperálják sérvel. Tiltakozott, neki nincs sérve. Lekötözték, elkábították. Miután megműtötték, kétoldali lágyéksérve keletkezett. Egy levelet írt a feleségének, már hetek óta, papír és írőszerszám híján, a fejében: „Kedves, kedves, drága Margitom! Nincs már emberi külsőnk. És hiányzik minden emberi méltóság belőlünk. A táborunkat két kerítés veszi körül. Amelyek között őrtornyok állnak fényszórókkal és gépfegyverekkel felszerelve. A belső kerítésbe magasfeszültségű áramot vezetnek. Állapotunk semmiféle lelki vagy testi szenvedés által sújtott emberrel össze nem hasonlítható. Mindentől, ami az embert jelenti, megfosztottak bennünket. Teljesen ki vagyunk szolgáltatva a brutális állatiasságnak. A lelővésig mindent tehetnek velünk. Félfenekű emberek fekszenek körülöttem a kórházban. Az egyik feneküket már mint húst árulják étkezési célokra. Rákkal, tífusszal, maláriával, ezer más betegséggel mesterségesen fertőznek bennünket. Gyakorolják rajtunk az operálási technikákat. Elröncsolják végtagjainkat, aztán amputálják. Sterilizálják a nőket. Kiherélik a férfiakat. Kibeleznek, elevenen megnyúznak. Kiszúrják a szemünket. A szeméremérzésünk is teljesen megszűnt. Egy más előtt végezzük szükségünket. Én búcsúzom tőled. A táborban négy krematórium üzemel. Égetőkemencékből, fürdőcsarnokból és gázkamrákból állanak. Bevezetnek majd a csarnokba. De nem leszek egyedül. Egyszerre kétezer ember fér be ide. Azt mondják majd, hogy fürödni megyünk. Hát az már ránk férne. Mert tele vagyunk kiütésekkel meg tetvekkel. Törölközőt és szappant is kapunk. A csarnokból behajtanak majd a gázkamrába. Bezárják az ajtó-

kat, és bádogdobozokból porszerű anyagot juttatnak be. Láttam egy ilyen dobozt üresen. Ez a felirat van rajta: »Zyklon zur Schadlingsbekämpfung«. Akik tudtak németül, lefordították: »Ciklon, kártékony állatok ellen«. Három perc múlva mindenki halott. Ezután a holttesteket az égetőkemencéhez szállítják. A négy krematórium, ahogy megtudtam, hatezer embert semmisíthet meg naponta. Egy szegény, törött szemüveges fiatalembert élve temettünk el. Belökték egy tömegsírba, a hullák közé. Hiába ordította, hogy »élek, élek, még élek, ne, ne...« Csak hánytuk rá a földet...»

Keszt Lajos mint csontváz heverészett a barakk sarkában. Amikor felszabadult. Mégis egészen a határig el tudott gyalogolni. És kézikocsit húzott maga után. Haza igyekezett. Haza. Azt gondolta, milyen gyenge számtanból az ember, amikor hallotta: „Többen jöttek vissza, mint ahányat elvittek!” Szóval nem haza, hanem vissza. Na jó, a feleségéhez csak-csak visszajön az ember, ha rendes. Nagy volt a csodálkozás. A fejcsóválás. A hitetlenkedés. Margit nagynéni nem ismerte meg a férjét. „Úgy nézett rám, mint egy bélpoklosra”. Tulajdonképpen mi is történt. Hát ki tudja azt. Beszélnek mindenfélét. „Alig akadt valaki, aki elhitte”. Messziről jött ember azt mod, amit akar.

Jöttek, áramlottak az ismerősök. Ölelték, szorongatták Lajos urat. Hoztak tojást, csirkét, malacot. A világon mindent. Bekopogtattak a szomszédos kereskedők. Siránkoztak, „jaj, Lajos úr, minden odaveszett”. Elvitték a németek, a nyilasok, az oroszok. Nem tudtak visszaadni semmit. Sajnos, sajnos. És hányan, de hányan kértek bocsánatokat. Esdekeltek, mentegetőztek. Ők nem csináltak semmit, „ugye, Lajos úr”. Alázatoskodtak, könyörögtek. „A gyomrom felfordult, mert tudtam, ki mit csinált. De jó képet vágtam a dologhoz”. Beállított Heszlényi, szegény, akinek nem lehetett Lajos nagybácsi a bérlőtársa. Őt kifosztották, bizony teljesen. Még a földjét is felosztották. Menjen már ki Lajos nagybácsi a majorjába néhány rendőrrel. S szedje össze neki, ami még összeszedhető. Heszlényi nem mer odamenni. De Lajos nagybácsit szeretik a volt cselédek. Na, jól van. Lajos nagybácsi megcselekedte. De vett-e neki házat az ötvenezer pengőn Heszlényi. Amaz szomorúan széttárta a karját. Dehogy, dehogy. Ő odaadta azt a pénzt a főszolgabírónak kölcsönbe. A főszolgabíró felhúzta a szemöldökét, nem győzött csodálkozni. Hogy neki, a Heszlényi. Ugyan már, dehogy. Még ilyet. És sírni-ríni kezdett. „Lajoskám, baj van, el akarnak vinni”. Mivelhogy a zsidóság feljelentette, embertelenül szállásolta el őket a gettóban. Hát embertelen lett volna az? „Szegényt megsajnáltam, visszavonattam a zsidókkal a feljelentést”. Aztán szaladt Lajos nagybácsihoz vitéz

Füli Gáspár felesége. „Jaj, kedves Lajos úr, a Gácsi le van tartóztatva”. Lajos nagybácsi azonnal ügyvédhez sietett. Az kért hatszáz pengőt. „Hogy ezt kinek adta, nem tudom”. De vitéz Fülit kiengették. S akkor vitéz Füli arra kérte Lajos nagybácsit, hogy ugyan menjen már ki a majorjába. Ő nem mer, de Lajos nagybácsi nyugodtan megteheti. Szedjen össze mindent, amit csak tud. És így tovább, és így tovább. A volt csendőrök közül is megjelent néhány. Hogy igazolja őket Lajos úr, milyen jó magaviseletet tanúsítottak. „Hát én, akiről tudtam, hogy emberül viselkedett, azt igazoltam”. Igen ám, de az új rendőrség figyelmeztette Lajos nagybácsit, ne igazoljon egy csendőrt se. Mert lehet, hogy vele, személy szerint rendesek voltak. De azt nem tudhatja, hogy mással mit cselekedtek. Virágvölgyi János csendőr apósa egyenesen negyvenezer még jó pengőt ajánlott fel Lajos nagybácsinak. Ha futni hagyja a vejét. Hogyisne, azt már nem. Akkor Virágvölgyi csendőr elbujdosott. Viszont túsznak lefoglák az apósát. Erre előjött. „Kérdezték a rendőrök, mit csinálnak vele. Agyonüssék? Kiszúrák a szemét? Hát akkor ugye az semmi se volt. Mindent meg lehetett csinálni”. Lajos nagybácsi legyintett, semmit se. Majd a bíróság. De a vizsgálati fogságból Virágvölgyi csendőr megszökött. Két esztendeig bujkált. S amikor végre bíróság elé került, addigra Lajos nagybácsi sokat felejtett. „Megesett a szívem rajta. S kezdtem a tárgyaláson enyhíteni a dolgát”. A hallgatóság, amely a volt csendőr zsidó sértettjeiből verbuválódott, csaknem meglincselte Lajos nagybácsit. A bíróság is figyelmeztette. Virágvölgyi csendőr azzal védekezett, hogy a főjegyzőtől ígéretet kapott, ha kiszedi Kesztből, hová rejtette a pénzét, aranyát, ékszerét, nem viszik ki a frontra. Hát ezért csinálta. Kapott tíz évet. Hogy könyörgött a csendőröket felbízató főjegyző felesége Lajos nagybácsinak, ne bántsa az urát. Két gyerekük van. Csókolta Lajos nagybácsi kezét. „Megesett a szívem rajta is.” Lajos nagybácsi csak annyit tett, hogy megverette a rendőrökkel a volt főjegyzőt. És zajlott tovább, most már, az új élet.

Szepes Erika

TRIPTICHON

IN MEMORIAM SCHEIBER SÁNDOR

A jelenés

– Hoztam egy neked való valakit – dugta be fejét igazi főszerkesztőhöz illő magyarsággal kollegánóm, majd a háta mögé nyúlt, és előretolt valakit, aki nekem való. Az augusztusi hőség ellenére megdermedtem a széken. A kortalanság maga állt előttem: alacsony, filigrán nő, arcán mindent jótékonyan elfedő erős smink, fején fehér kalap, nyakán arany nyakörv, lejjebb fehér blúz aranyozással, alant fehér lovaglónadrág aranyláncsal, fehér túsarkú cipő.

– Az én színeim – gondoltam döbbenet, gyors számvetést téve, mit is vettem fel aznap: fehér ruha, dekoltázsában keskeny arany szegéllyel. – Ez egy aranyos ruha – mondta a velem szemben ülő Réz Pál, s azóta kedvvel viselem. Alighanem mi ketten voltunk aznap, sőt talán ezen az egész nyáron fehérben-aranyban, a mályvák, lilák, méregzöldek, azúrkékek tombolásának szezonjában.

– Vajon ezért nekem való? – töprengtem, majd hellyel kínáltam a fehér-arany jelenést, aki kétszer megbotolva saját lábában, egyszer nekiütődve az íróasztalnak, egy alig hallható köszö-nömmel süppedt bele a vendégszékbe.

– L. É. vagyok – mondta még ugyanazon a síri hangon. – Egy verseskötetet hoztam. Nem baj, gondoltam, előfordult ez már máskor is. Majd hangosan csak ennyit: – Nagyon kíváncsian várom. Szeretne elmondani róla valamit?

A jelenés szemlátomást sápadni kezdett sminkje alatt, majd igen halkán, tagoltan, lassan csak ennyit mondott:

– Olvassa el, kérem. Én mindent elmondtam a versekben. Csak annyit engedjen meg, hogy megmutassak tizenöt rajzot, mert az egyik szonettkoszorúm ezekre készült, minden metszet mellé egy vers. Mappájából előhúzza a fekete-fehér metszeteket. Hirtelen eltűnt szobámból a nyári nap, fázni kezdtem arany-fehér ruhámban. Szikár-karcos vonásokkal papírra vetett képek valahonnan Ukrajnából, a végtelenbe távolodó rabszállító vonattal, munkába hajtott ember-roncsokkal, sivár tájjal. A fekete vonalak úgy rovátkolták a papírt, ahogyan egy emberi arcot szabdalnak fel a ráncok. Végül az utolsó lapon